

традицията, която тя създава в по-нататъшното развитие на българската поезия.

Несъмнен принос на авторите е и теоретическият коментар, който правят на Ботевата проза. Изследвайки нейното своеобразие, състоящо се, най-общо казано, в специфичния ботевско-каравеловски художествено-публицистичен подход, те поставят редица въпроси — за жанровите особености и вътрешната структура на неговите статии и фейлетони, за несъмнено преобладаващото белетристично начало в „Това ви чака“, за авторството на фейлетоните от известната рубрика „Знаеш ли ти кои сме?“ и т. н. Важен е изводът, че „Ботевият публицистичен стил не е застинал, не е веднъж завинаги даден“ (с. 604). Този извод, превърнат с основание и в теоретическа предпоставка, насочва вниманието на авторите и към онези тенденции в развитието на Ботевата проза, които очертават своеобразието на неговия личен „почерк“ и създават неповторимостта, уникалността на неговата публицистика и я превръщат в неадминнат и до днес еталон.

В заключение отново искам да подчертая, че с научните си качества — богата ерудиция на авторите, солидна аргументация на защитащите становища, обширен библиографски апарат (съвсем удачно подбирайки „сводно“ и много чужди мнения), теоретична дълбочина на литературния анализ — трудът на Унджиеви е сериозен принос в изследването на Ботев и неговото време, едно от най-значителните събития на научния фронт в годината на столетието от гибелта на поета.

Кирил Топалов

„ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ С ПОВЕЧЕ ИЗМЕРЕНИЯ“ от ЕМИЛ ГЕОРГИЕВ, „Наука и изкуство“, 1974, 334 с.

Книгата на Е. Георгиев „Литературознание с повече измерения“ засяга методологически и методически въпроси на сравнителното литературознание. Тя се явява резултатно продължение на многогодишната дейност (теоретическа и практическа) на учения в тази област. Определено може да се каже, че в основата на настоящия труд стои аналогичната по своята проблематика книга „Общо и сравнително славянско литературознание“. Връзката с разработката на конкретния литературен материал е очевидна — в „Литературознание с повече измерения“ авторът се опира предимно на сравнителните си студии из историята на славянските литературни взаимоотношения, включени освен в „Общо и сравнително славянско литературознание“ и в книгата му „Български образи в славянските литератури“. Естествено материалът е допълнен и изложен в аспект, съответстващ на тео-

ретическите задачи на новия труд. От литературоведска гледна точка най-вече теоретическата част представлява интерес, тъй като формулира ролята и задачите на сравнителното литературознание, на процъфтяването на което на българска почва авторът е ревностен защитник. Освен това този раздел е своего рода теоретическо послание към международната литературоведска мисъл, имаща отношение към проблемите на сравнителното литературознание, тъй като ратува за издигане на научното ниво и разширяване на изследователския обхват на тази научна дисциплина. Названието „Литературознание с повече измерения“ за Е. Георгиев е синоним на общото и сравнително литературознание — термин, характеризиращ сравнителното литературознание като научна дисциплина, имаща за цел разкриване на общите закономерности на литературното развитие, на общия литературен процес в рамките на една международна литературна общност. Под международна литературна общност авторът разбира исторически обусловилото се единство на родствените литератури, зоналните литератури и световната литература. В уводната част на книгата и в първите две глави, озаглавени „Общото и сравнително литературознание — литературознание с повече измерения“ и „Общите литературни процеси“ са изложени съображенията на автора за предложената „реконструкция“ в сравнителното изследване на литературните явления, посочени са задачите на общото и сравнително литературознание, неговият метод и изследователски сфери. „Към онова, с което се е занимавало досега сравнителното литературознание — пише Е. Георгиев, — тая дисциплина ще обхване литературното развитие като общ процес, ще изучава процесите и явленията на националните литератури в тяхната съвкупност, ще установява типологичния релеф на литературното творчество, ще въвлече в изследователската работа отражението на отношенията между народите в литературата и т. под. Не са ли това кардинални въпроси на литературознанието и на науката изобщо?“ — с. 13.

Развивайки съдържанието на общото и сравнително литературознание, Е. Георгиев се ръководи от стремежа за преодоляване на кризисното състояние на традиционната позитивистична компаративистика, търсеща само външните влияния. За тази си задача той използва теоретичните разработки на международни авторитети като Фр. Волман и В. М. Жирмунски. Тук ще отворим скоба, за да поставим усилията на автора в един по-широк контекст. Безспорно компрометирането на позитивистичния метод в компаративистиката (особено в лицето на френската школа), който не отчита вътрешната динамика на литературния процес и определя контактите и връзките като резултат на външен импулс, постави тревожни въпроси пред сравнителното изучаване на литературите.

Западните компаративисти дори поставиха под въпрос ползата от съществуването на компаративистиката (такъв род отношение съществува например в книгата на Р. Уелес „Concepts of Criticism, 1963). Преодоляването на кризисното състояние се превърна в задача на много литературоведи от социалистическите страни. Е. Георгиев се нарежда между тях. До голяма степен то е свързано с по-задълбочено изучаване на вътрешните закони на литературните явления, разрушаване на европоцентристкия модел на литературно развитие (тук ще посочим голямото значение на книгата на Н. И. Конрад „Запад и Восток“). Повишеният интерес към литературната типология е важен компонент в перспективите на сравнителното литературознание. Между разглежданите от Е. Георгиев видове литературни взаимоотношения (генетични, контактологични, литературна рецепция и пр.) на сравнителната литературна типология е отредена ръководна роля като средство за разкриване на общите процеси, за изграждане на международна литературна общност. Тук се натъкваме на интересен факт. Превръщайки литературната типология във важен метод за обобщение на литературния материал в отношението общо и частно, в историко-естетическата характеристика на литературните направления, М. Б. Храпченко (в книгата „Творческая индивидуальность писателя и развитие литературы“, към която Е. Георгиев взема отношение) дори я противопоставя на задачите на сравнителното литературознание. От друга страна, словашката компаративистика (М. Бакош, Д. Дюришин) поставя акцент върху сравнителната литературна типология, тъй като открива в нея възможности за разработване на „диалектическа концепция“ за общите закономерности и тяхната модификация в националните литератури. Тук имаме пред вид книгата на Дюришин „Проблеми на литературната компаративистика“, бележките на Бакош за компаративистиката и периодизацията на междулитературните връзки в книгата му „Литературна история и историческа поезика“. Съчетаването на структуралния с историческия подход към литературните явления характеризира тенденциите в словашката компаративистика. Затова историческата поезика придобива актуалност (това се вижда и от излезлия по време на VII славистичен конгрес словашки сборник, озаглавен „Компаративистика и генология“). Както личи и от цитираните по-долу мисли на Е. Георгиев, разширяването на обема и задачите на сравнителното литературознание го „изравнява“ по функции с литературознанието като цяло. Но позицията на Е. Георгиев е за запазване на сравнителното литературознание като самостоятелна научна дисциплина и плодотворно използване на традицията в изследователските му задачи. Затова той последователно включва като предмет на сравнителното изследване генетичните литературни връзки, литературната контакто-

логия, сравнителната литературна типология, литературната рецепция, художествения превод, отражението на живота на един народ в чужда литература (всички разработени в отделни глави). С това, макар че неговата концепция за общо и сравнително литературознание по принцип да е обединяване на компаративистиката с литературната наука, той се противопоставя на абсолютизирането на вътрешнолитературната динамика. Това може да се види и от отношението му към сравнителната литературна типология. Трябва да подчертаем, че едно от достоинства на труда е ролята, която й се предоставя за разкриване на общото и особеното в литературните течения, на закономерностите в литературния развой с оглед националното своеобразие на отделните литератури. Същевременно обаче авторът определя като предпоставка за наличието на типологични сходства единството на общественно-историческата ситуация. Съответно разглежда общите сюжети и мотиви като важна част на типологичните проучвания. Все от тази гледна точка Георгиев поставя в право пропорционална зависимост контактологичните и типологични връзки. Така че неговото разбиране за общи закономерности до голяма степен почива на външнокаузалното обуславяне на тези закономерности. По тази причина авторът разглежда сравнително-историческия метод като основен метод на общото и сравнително литературознание.

Концепцията за общо и сравнително литературно значение, която Е. Георгиев развива в „Литературознание с повече измерения“, се предпоставя от концепцията за общо и сравнително славянско литературознание в споменатата едноименна книга. Сравнението между теоретичните разработки в двете книги е недвусмислено в полза на втората. Авторът се стреми да разшири територията на взаимноотношенията между литературните явления, като преодолее предимството на генетично-каузалната предпоставеност на контактите, сходствата, общите процеси. Известно е, че етническата, езикова и общественно-историческа родствена близост на славянските народи за Е. Георгиев е важна основа за общото изучаване на славянските литератури. Отделна глава за славянските литератури, построена върху същите принципи, е включена и в „Литературознание с повече измерения“. Но тя попада в един по-общ контекст на формулираните от автора международни литературни общности. Преди всичко това са балканските литератури (главата „Балканско литературознание“) и световната литература. Балканските литератури образуват една зонална цялост, в която, както сам авторът подчертава, се включват и родствени славянски литератури (южнославянските), но и литератури, генетично несвързани помежду си. Определянето на балканските литератури като културен регион в същност отразява усилията на сравнителното литера-

турознание да намери естетическо оправдание за изграждането на една литературна общност и да проследи нейната развойна динамика. Балканистиката (в обявяването на нейната проблематика през 1966 г. Е. Георгиев също взема участие — вж. с. 237—238) в същност разработва спецификата на естетическия процес на Балканите, различна от тази на западноевропейската литературна общност. Авторът подчертава това в изложенияте от него доводи за отделянето на балканските литератури в цикъл. Той изтъква външнолитературните исторически фактори, съдействащи за общите закономерности в литературите на балканските народи. Едновременно с това подчертава наличието на общи писатели и литературни произведения в българската, сръбската, румънската, гръцката литература. Чувството за обща принадлежност на произведенията, особено в българската и сръбската литература, е сигнал за единство на естетическото развитие, който проблем Б. Ничев разработи върху южнославянски материал. Е. Георгиев си поставя задачата да даде типологическа картина на Просвещението в балканските литератури, като изтъкне една обща особеност, а именно, че балканският вариант на европейското Просвещение изпълнява ренесансови задачи и в литературата „съжителствуват един до други ренесансови и просвещенски елементи“. Но главата „Просвещението в литературата на балканските народи“ има твърде синтетичен, „тезисен“ характер — набелязани са характерните особености на балканското Просвещение, без да са разгърнати върху конкретен литературен материал. Това лишава постановката от доказателствена убедителност с литературен характер. Също така тезата за изостаналостта на балканските литератури от европейското литературно развитие не се свързва с отделянето на тези литератури като самостоятелен естетически феномен, тъй като сама по себе си налага едно механично обяснение на тяхното своеобразие. Подобни изисквания могат да се отправят и към главата „Общи закономерности в развитието на романтизма в словашката и в южнославянските литератури“. Тя обявява една благодатна за типологически обобщения тема, но някои интересни литературни проблеми остават на заден план. Авторът изтъква предимно идеологическата и мирогледна страна на романтизма в тези литератури. Той споменава като съществени неговите особености издигането на художествеността на литературното творчество, което допринася словашката и южнославянските литератури да се включат в световния литературен процес, но не ги разработва.

Авторът на „Литературознание с повече измерения“ разглежда понятието световна литература като международна литературна общност. Перспективата на световния литературен процес стои като задача пред формулираното от Е. Георгиев общо и сравни-

телно литературознание, което трябва да свърже общите процеси и закономерности със съответната база, т.е. кръг от литератури, образуващи международна литературна общност. Световната литература, световният литературен процес има отношение към всяка национална литература. Е. Георгиев правилно подчертава диалектичната връзка между изучаването на закономерностите на националната литература, цикъла литератури и световния литературен процес. „Изследвана в светлината на световната литература, една литература получава нови измерения, разкрива се пред изследователя като литературна система изобщо, осмисля постиженията си от гледна точка на художественото развитие на човечеството“ — пише авторът, с. 274. Световната литература интересува Е. Георгиев като възможност за преодоляване на „западноевропейизма“, присъщ на множество западни истории на световната литература. Читателят на тази глава остава с впечатлението, че авторът живо се интересува от въпроса за написването на история на световната литература — един въпрос, който занимава съветската литературна наука от дълго време. В настоящата книга той се явява защитник на идеята за написване на обща история на славянските литератури. Тази идея, изказана във формата на предложение, е естествен резултат на нееднократно доказваната от Е. Георгиев общност на славянските литератури. Сама по себе си интересна, тя все пак остава откритка като решение. Авторът възразява срещу предложението на Д. С. Лихачов за написване на обща история на старата българска, руска и сръбска литература. Освен това проблемът е интересен и от друга гледна точка — на нашата литературоведска мисъл не е чужда идеята за написване на сравнителна история на южнославянските литератури.

Спряхме се предимно на теоретичната част в труда „Литературознание с повече измерения“. Преди всичко, защото тя поставя множество въпроси относно мястото и ролята на сравнителното литературознание в съвременното изследване на литературните процеси и като цяло излага една определена позиция.

В заключение трябва да отбележим едно важно достойнство на труда — а именно — чувството за приемственост, което авторът притежава. Подчертан е приносът на нашата литературоведска мисъл с редица теми от сравнителен характер, поставящи българската литература в един по-широк контекст на развитие. Наред с имената на Б. Пенев и Ив. Шишманов, чийто принос авторът педантично отчита, са отбелязани имената и изследванията на много български литературоведи, допринесли за развитието на сравнителното литературознание. Това не само обогатява представата за постиженията в тази област, но изработва чувство за традиция.

Христина Балабанова